

polygonal geschlossenen Presbyteriums sichtbar. Die unterschiedliche Struktur des Mauerwerks, an den unteren Partien der südlichen Außenwand des Schiffes, stammt offensichtlich aus der älteren Bauphase. Der später behauene Steinblock, an der Presbyteriumsecke, mag ein Rest des Steinmetzendekors gewesen sein.

Die ältere mittelalterliche Kirche wurde wohl nach den Schäden der Hussitenkriege gegen Ende 15. des Jh. erneuert. Bedeutender war aber die Rekonstruktion der Kirche in der Spätrenaissance gegen das Jahr 1610. Die jetzige Gestalt der Kirche stammt aus den Erneuerungsarbeiten um die Hälfte des 17. Jh. und gegen Anfang des 19. Jh.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Brandýs nad Labem, Kirche St. Petrus, Ansicht der Südfassade 1 - Einstige Fenster des Schiffes, 2 - Obere Grenze der Eckarmatur, 3 - Der vermauerte Teil der Öffnung unter dem Fenster des Presbyteriums, 4 - Der behauene Steinblock an der Presbyteriumsecke (ein Rest des Steinmetzendekors?), 5 - Vertikalriss (Vermessung und Zeichnung des Autors).

Abb. 2: Brandýs nad Labem, Kirche St. Petrus, Detail der Wölbung des einstigen Südfensters des Schiffes.

Abb. 3: Brandýs nad Labem, Kirche St. Petrus, Detail der Ostfassade des Presbyteriums mit Resten des mittelalterlichen Putzes an der Ecke (Aufnahmen des Autors).

(Übersetzung: J. Noll)

KOSTEL POVÝŠENÍ SV. KŘÍŽE V OBCI ÚJEZD SV. KŘÍŽE VE SVĚTLE NOVÝCH OBJEVŮ

KAREL FOUĐ

V průběhu generální opravy obvodového a střešního pláště kostela Povýšení sv. Kříže v obci Újezd sv. Kříže (okr. Domažlice), realizované v letních měsících 1995, byla získána řada nových poznatků o stavebním vývoji této lokálně velmi významné památky. Popisovaný kostelní objekt patří do skupiny gotických sakrálních staveb postavených nejpozději v průběhu 14. století v pásmu ležícím severně od Domažlic a západně od Horšovského Týna.

Farní kostel Povýšení sv. Kříže, situovaný na východním okraji obce zmiňované od r. 1352 jako Újezd sv. Kříže (německy Heiligenkreuz),¹⁾ je orientovaná jednolodní stavba s polygonálním presbyteriem, k němuž ze strany severní přiléhá sakristie. K protilehlé straně je přistavěna patrová oratoř, při západním průčelí lodi stojí věž.

Jádro objektu, tj. loď, polygonální kněžiště a sakristie, je produktem středověkého stavitelství v období před polovinou 14. století, oratoř a předsíně jsou barokní. V období baroka prošly radikální přestavbou severní a jižní strany lodi, kde byly původní gotické otvory zaslepeny nebo rozšířeny a polokruhem překlenuty do současné podoby. V roce 1818 byla k západní straně lodi přistavěna čtyřpatrová věž.²⁾ Poslední výrazné zásahy do fasády objektu byly provedeny na počátku našeho věku, kdy byla opatřena jednoduchým le-

Obr. 2: Část nalezeného okenního ostění původního gotického okna, v baroku částečně zaslepeného a nahrazeného velkým, polokruhem sklenutým okenním otvorem. Jižní strana lodi, první okenní osa od západu. (Foto K. Foud, 1995.)

Obr. 1: Pohled na odhalené okenní ostění s kružbou, jižní strana lodi kostela Povýšení sv. Kříže. V horní části okenní špalety je patrná malovaná goticko renesanční iluzivní bosáž, vpravo nahoře se dochovala památka na požár stavby, k němuž došlo před barokní přestavbou lodi. (Foto K. Foud, 1995.)

Obr. 3: Jižní strana presbyteria, pohled na odhalenou iluzivní bosáž malované okenní pasparty. (Foto K. Foud, 1995.)

sénovým řádem s plochami provedenými ve hrubých omítkách.³⁾

Průzkumem dochovaných omítkových vrstev, prováděným průběžně během oprav, byly zachyceny fragmenty gotických, goticko renesančních a barokních omítek. Nálezy byly soustředěny především na jižní straně lodi a na jižní a východní straně presbyteria. V úrovni stávajícího levého

Obr. 4: Jižní strana lodi, pohled na odhalené gotické okenní ostění s křížbou, stav po opravě. (Foto K. Foud, 1995.)

okna jižní strany lodi (tj. první okenní osy ve směru od západu) byla nalezena část původně gotického okenního otvoru, ohraničeného ostěním, zde fragmentálně zachovaným. Obdobný nález, v tomto případě však s větší vypovídací schopností, byl učiněn na opačné straně jižní stěny lodi v prostoru poblíž oratoře, kde byla po sejmutí novodobých omítek odhalena celá okenní nika pocházející z gotické fáze stavby. V horní části tohoto druhotně zaslepeného otvoru byla nalezena goticko renesanční výmalba ve formě kvádrování a gotická kamenná okenní křížba.⁴⁾ Iluzivní bosáž okenní niky byla ve fragmentu odhalena i po levé straně původního gotického okna na jižní straně presbyteria. Probarvené pasparty v barvě šedomodré s tmavší linkou po vnějším okraji (barevně korespondující s nálezy iluzivní bosáže okenní niky) nebo jen naznačené v omítkce, byly objeveny také u oken na jihovýchodní a východní straně závěru kostelní stavby. Alespoň rámcově lze nalezenou křížbu datovat do poslední čtvrtiny 14. století.

Ve stěně pod oknem na východní straně presbyteria byla pod silně narušenými vrstvami novodobých a zřejmě i barokních omítek na ploše vymezené červenou linkou (ležící cca 42 cm od spodní hrany východního okna a cca 65 cm od stěn přilehlých opěráků) odhalena částečně dochovaná goticko renesanční figurální malba. V době průzkumu zde bylo možné rozeznat dvě postavy, první v červeném a druhou v zelenočerveném šatu.

Na severní straně lodi, zde extrémně namáhané povětrnostními vlivy, byla původní výzdoba nalezena pouze v úrovni severozápadního nároží v podobě iluzivního armování. Obdobný ná-

Obr. 5: Orientační náčrt jižní strany lodi a presbyteria s vyznačením polohy nejškodlivějších nálezů. 1 - odhalené gotické okno; 2 - průzkumem zachycený pozůstatek původního gotického okna, část ostění; 3 - iluzivní malované armování nároží, goticko renesanční fáze stavby; 4 - poloha umístění malovaných barokních slunečních hodin; 5 - nález malované bosované pasparty, goticko renesanční fáze stavby. (Kresba K. Foud, 1995.)

lez byl učiněn i na straně jižní. Přestože bylo možné provést kontrolu severní stěny lodi podrobně, nebyly zde zachyceny žádné stopy po původních okenních otvorech jako tomu bylo u strany protilehlé.

K mladším produktům původní výzdoby objektu také bezesporu patří malované sluneční hodiny, situované na jižní straně lodi poblíž jihozápadního nároží stavby. V ploše slunečních hodin byly po sejmutí přemaléb patrný barokizující vlnovky, vegetabilní vzory a další blíže neurčené motivy.

Výše uvedené, stručně charakterizované nálezy vyžadují podrobnější zpracování. Budou jistě podkladem pro celkovou stavebně historickou analýzu kostela.⁵⁾

POZNÁMKY:

- 1) Např. F. Palacký, Dějiny národu českého, díl I., Praha 1939, s. 465. Umělecké památky Čech, díl IV., Praha 1982, s. 137 - 138.
- 2) K. Liebscher, Der polit. Amtsbezirk Bishofsteinitz, Bishofsteinitz (Horsový Týn), 1913.
- 3) Spisový a evidenční archiv PÚ Plzeň.
- 4) K. Foud, Několik poznámek ke stavebnímu vývoji kostela sv. Víta v obci Mirkov (o. Domažlice), in: České památky, 6/2, Plzeň 1995 (k obdobnému nálezu došlo v r. 1993 na jižní straně lodi kostela sv. Víta v obci Mirkov na Horsšovskotýnsku, kde bylo objeveno celé druhotně zaslepené gotické lomené okenní ostění, v tomto případě však bez kruzby).
- 5) Naposled o kostele v Újezdě sv. Kříže publikoval D. Líbal, Církevní architektura Plzeňska, Katalog, s. 362 - 363. (Výstava Gotika v západních Čechách, 1995).

KIRCHE DER ERHEBUNG DES HEILIGENKREUZES IN DER GEMEINDE ÚJEZD SV. KŘÍŽE (HEILIGENKREUZ) IM LICHT NEUER ENTDECKUNGEN

Im Jahre 1995 erfolgte die Generalreparatur des Umfassungsman­tels und des Daches der Kirche in der Gemeinde Újezd sv. Kříže (Bezirk Domažlice). Der Kern der Pfarrkirche ist aus dem Zeitraum vor der Hälfte des 14. Jahrhunderts (Polygonalverschluss und Sakristei), das Oratorium und das Vorraum sind aus dem Barock. Bei der Herrichtung wurden Fragmente der gotischen, Renaissance- und Barockputze, vor allem an der Südseite des Schiffes und des Presbyteriums, erfasst. Es wurden auch Überreste der ursprünglichen gotischen Fensteröffnungen und Fragmente einer Gotik- Renaissance-Figuralmalerei gefunden.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Blick auf das entdeckte Fenstergewände mit Masswerk, Südseite des Schiffes der Kirche der Erhebung des hl. Kreuzes. Im oberen Teil des Fenstergewändes ist ein gemaltes illusionäres Bossenwerk der Gotik-Renaissance ersichtlich, rechts oben blieb ein Andenken an den Baubrand erhalten, zu dem es vor dem Barockschiffumbau kam (Lichtbild K. Foud, 1995).

Abb. 2: Teil des gefundenen Fenstergewändes des ursprünglichen gotischen Fensters, im Barock teilweise verblendet und durch eine grosse halbkreisförmige eingewölbte Fensteröffnung ersetzt. Südseite des Schiffes, erste Fensterachse von Westen. (Lichtbild K. Foud, 1995).

Abb. 3: Südseite des Presbyteriums, Anblick an das entdeckte illusionäre Bossenwerk der gemalten Fensterumrahmung. (Lichtbild K. Foud)

Abb. 4: Südseite des Schiffes, Blick auf das entdeckte gotische Fenstergewände mit Masswerk, Stand nach der Reparatur. (Lichtbild K. Foud, 1995).

Abb. 5: Orientierungsskizze der Südseite des Schiffes und des Presbyteriums mit der Bezeichnung der Lage der vervollsten Funde. (Zeichnung K. Foud, 1995).

1 - entdecktes gotisches Fenster

2 - durch Untersuchung festgestellter Überrest des ursprünglichen gotischen Fensters, Teil des Gewändes

3 - illusionäre gemalte Eckenverfestigung, Bauphase Gotik- Renaissance

4 - Lage der Unterbringung der gemalten Barocksonnenuhr

5 - Fund der gemalten bossierten Umrahmung, Bauphase Gotik-Renaissance

(Übersetzung: V. Klumpar)

JEŠTĚ KE STAVEBNÍ HISTORII STRAKONICKÉHO HRADU

JIRÍ VARHANÍK

Obr. 1: Věž Jelenka od jihozápadu. Na spodní části je dobře viditelná armatura nároží, zcela vlevo zazděné okénko suterénu. Dobová pohlednice z archivu autora.

V minulém čísle tohoto časopisu byla otištěna analýza do té doby v literatuře nepopsaného prostoru strakonického hradu, situovaného mezi budovou tzv. kapitulní síně a jižní obvodní hradbou.¹⁾ V této souvislosti byla částečně věnována pozornost i hranolové věži Jelence, která původně byla z těchto míst přístupná.

Zatímco byl tento příspěvek v tisku, došlo k odstranění náletových dřevin z jižního příkopu a z bezprostředního okolí obou podélných zdí věže Jelenky. Tím byla umožněna prohlídka dlouhodobě prakticky nepřístupných, resp. pro hustý porost nepřehledných partií vnějších liců zdiva. Toto pozorování přineslo některé nové dílčí poznatky, které pozoruhodným způsobem doplňují dosavadní vědomosti o této části hradu.

Na východním průčelí věže Jelenky bylo zjištěno ve vzdálenosti 5,8 m od jejího jihovýchodního nároží pravouhlé okénko, jehož parapet je přibližně 1,2 m nad dnešní úrovní terénu. Jeho otvor o šířce 32 cm a výšce 42 cm dodatečně uzavřený ustupující zazdívkou, je vymezen pečlivě provedeným ostěním, jednoduše profilovaným okosením a záře-